

Զարուհի Ղազարյան

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ԴԱՇՆԱՌՈՒՅՆԻՆ
ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՄԱՆՐԱՆՎԱԳՆԵՐԻ
ԳԵՂԱՐՎԵՍԱԿԱՆ ԵՎ
ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՈՐՈՇ
ԱՌԱՋՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՄԱՍԻՆ

Ուսումնամեթոդական
ձեռնարկ

Զարուի Ղազարյան

**ԿՈՄԻՏԱՍԻ ԴԱՇՆԱՄՈՒՐԱՅԻՆ
ՍԱՆԿԱԿԱՆ ՍԱՆՐԱՆՎԱԳՆԵՐԻ
ԳԵՂԱՐՎԵՍԱԿԱՆ ԵՎ
ՍԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՈՐՈՇ
ԱՌԱՋԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍԱՍԻՆ**

Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ

«Կոմիտաս»
Երևան
2008

ՀՏԴ 78 (479.25): 37.01

ԳՄԴ 85. 313 (24)+74.00

Դ.158

ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ Է ԵՐԵՎԱՆԻ ԿՈՍԻՏԱՍԻ ԱՆՎԱՆ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՆՍԵՐՎԱՏՈՐԻԱՅԻ
ԴԱՇՆԱՍՈՒԹՅԱՅԻՆ ԵՎ ՆՎԱԳԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԱՄՔԻՈՆՆԵՐԻ ՆԻՍՏԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ

Մասն. Խմբագիր՝ պրոֆեսոր *Ա. Գուրզենյան*

Դագարյան Զ.

Դ.158 Կոմիտասի դաշնամուրային մանկական մանրանվագների գեղարվեստական և
մանկավարժական որոշ առանձնահատկությունների մասին.- Եր.: Կոմիտաս, 2008. 16 էջ:

Հայ երաժշտական արվեստի պատմության մեջ Կոմիտասը երևույթ էր: Լինելով
բացառիկ անհատականություն, իր երաժշտության մեջ արծարծել է հայ ժողովրդի կյանքը,
կենցաղը՝ պատմական որոշակի շրջաններում:

Կոմիտասի մեծագույն ծառայությունը հայ երաժշտության անդաստանում պոլիֆոնիկ սկզբունքների հիմնավորումն էր: Գուցե դա էր պատճառը, որ տաղանդավոր երգահանը հայ
ժողովրդական երգի ներդաշնակմանը մոտենում էր բացառիկ լրջությամբ և միևնույն երգը
մշակում էր մեկ որպես մեներգ, մեկ որպես խմբերգ, ինչպես նաև դաշնամուրային պիես: Ձեռնարկը նախատեսվում է ինչպես դաշնակահար-մանկավարժների, այնպես էլ երաժշտական և արվեստի դպրոցների աշակերտների համար:

ԳՄԴ 85.313 (24)+74.00

ISMN 979-0-801600-29-5

© Զ. Դագարյան, 2008թ.

© «Կոմիտաս» իրատարակչություն, 2008թ.

Ն ԵՐԱԾՈՎԱՆ

Հայ երաժշտարվեստի պատմության մեջ Կոմիտասը երևույթ էր: Կոմպոզիտոր և ազգագրագետ, խմբավար և գիտնական, երգիչ և մանկավարժ Կոմիտասը հսկայական դեր խաղաց հայ ժողովրդի երաժշտական մշակույթի զարգացման գործում: Նրա մեծագույն ծառայությունը հայ երաժշտության պատմության անդաստանում՝ դա բազմաձայնության պոլիֆոնիկ սկզբունքների հիմնավորումն էր:

Փարիզի «Անահիտ» հանդեսում տպագրված հոդվածում Կոմիտասը գրում է. «Բազմաձայն երաժշտությունը ոչ թե զանազան ձայների ծեփ է, այլ ստեղծագործություն, այդ իսկ պատճառով անհրաժեշտ է ստեղծել բազմաձայնություն՝ հային հատուկ ոճ ու ոգի, ապա հետո ընդհանրացման մասին մտածել, որովհետև երաժշտությունն էլ լեզվի պես ունի իր քերականական օրենքները, որոնք զանազան են տարբեր ազգերի համար»¹:

Կոմիտասի դաշնամուրային մանկական մանրանվագները, հրատարակվել է նրա երկերի լիակատար ժողովածուի 6-րդ հատորում («Սովետական գրող», 1982թ., Երևան), այնուհետև առաջին անգամ առանձին պրակով հրատարակվեց Հայաստանի երաժշտական ընկերության երաշխավորությամբ, որը նվիրված էր Մեծն Կոմիտասի ծննդյան 135-ամյակին (ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակություն, Երևան, 2004թ.: Կազմող՝ Զ.Ղազարյան, մասնագետ խմբագիր՝ պարֆեսոր Ա.Գուրգենով):

Ժողովածուն նախատեսվում էր երաժշտական դպրոցների դաշնակահարմերի համար: Այն մեծ արձագանք ունեցավ դպրոցական ծրագրերը Կոմիտասյան անմահ երկերով համալրելու հրամայական պահանջով: Ինչպես նշում է երաժշտագետ Ռ.Աքայանը, «Կոմիտասի դաշնամուրային ստեղծագործությունները նրա երաժշտական ժառանգության համեմատաբար փոքրածավալ բայց խիստ ինքնատիպ մի բաժինն է: Այդ ինքնատիպությունը դրսերված է արդեն իսկ նրանով, որ Կոմիտասը դաշնամուրի արտահայտչական հնարավորությունները հիանալի օգտագործել է՝ մասնավորապես ժողովրդա-երաժշտական գաղափարները յուրօրինակ կերպով մարմնավորելու համար»²:

Կոմիտասի «Մանկական նվազներ» անվանված փոքրիկ պիեսները հեղինակը գրել է Կ.Պոլսում այլրած տարիներին (1910-1912թ.թ.) և մտադրվել էր այստեղ հիմնադրել հայկական երաժշտանոց, որը իրականություն չդարձավ: Կոմիտասը Կ.Պոլսում տալիս էր մասնավոր դասեր, բացի երաժշտության տեսությունից նաև դասավանդում էր դաշնամուր: Ահա այս դասերի համար էլ նա ստեղծում է «Մանկական նվազներ»՝ նրանցում ներմուծելով ժողովրդական երաժշտական նյութ, գեղջկական երգեր և պարեր:

¹ Փարիզ, «Անահիտ» հանդես, 1907թ., N 1-2:

² Կոմիտաս, Երկերի ժողովածու 6-րդ հատոր (Առաջարան՝ Ռ.Աքայանի, «Սովետական գրող», Երևան, 1982թ., էջ 8-9):

*Աշխոյժ, քննուց
Allegretto amabile*

Կոմիտասը ժողովրդական մեղեղիները անփոփոխ պահելով, նրանց տալով երգերի պարզ դաշնակում և նոր տրամադրություն, այդ պիեսներին հաղորդում է մի այլ բովանդակություն, քանի որ այդ թեմաները հայտնի են նրա խմբերգային, երբեմն էլ մեներգային ստեղծագործություններից, որոնք ավելի վաղ են գրված եղել:

Հետաքրքրական է այն փաստը, որ գրեթե նույն ժամանակահատվածում ազգությամբ հունգարացի կոմպոզիտոր Բելա Բարտոկը Կոմիտասի նման նպատակ է հետապնդել իր դաշնամուրային մանկական պիեսներ ներմուծել ազգային և ժանրային էլեմենտներ:

Եվ ինչպես մտածում էր Կոմիտասը, այնպես էլ Բ. Բարտոկը նույն մեկնաբանությունն է տալիս իր մանրանվագներին, ասելով՝ «Թող սովորողները ուսման առաջին տարիներին ունենան դաշնամուրային պիեսներ, որոնցում ժողովրդական անպաճույժ պարզությունը զուգորդված լինի նրանց մեղեղիական և ոիթմական հատկանիշներով»: 1)

Կարելի է զուգահեռներ անցկացնել ինչպես Կոմիտասի «Մանրանվագների» և Բարտոկի «Մանուկներին» կոչվող ժողովածուների, այնպես էլ Կոմիտասի «Երեք փոքրիկ պոլիֆոն շարանվագների» և Բարտոկի «Սիկրոկոսմոս» տեսրերի միջև:

Կոմիտաս այս պարզագույն երկճայն կանոնների օգնությամբ փորձել է զարգացնել երեխաների պոլիֆոնիկ ընկալունակությունը: Ի տարբերություն Բ. Բարտոկի, որի վերը նշված տեսրերը ծավալուն և կատարյալ պոլիֆոնիկ աշխատանքներ են, Կոմիտասինը՝ բավականին չափած և համեստ ստեղծագործություններ են՝ պարզ ու նատչելի երեխայի կողմից ընկալվելու համար:

Կոմիտասի դաշնամուրային մանրանվագները որոնք անմիջապես հաջորդում են նրա «Պարերին», առանձնահատուկ են հատկապես նրանով, որ կատարմանը տալով կերպարային բնութագրում, հեղինակը օգնում է մանկավարժին, իհարկե նաև կատարողին՝ իր ցուցումներով, որը ի դեպ նա գրում է ոչ միայն լատիներեն, այլ նաև հայերենով, թելալորենով իր մտահղացումը առավել ճշգրիտ արտահայտելու օրինակ՝ «Քիչ ավելի արագ, հեռվից», «Նույն տեմպով, համարձակ», կամ «Հպարտորեն, ցնծությամբ»՝ կարծես կատարողին թելալորում կամ հուշում է կատարման ճշգրիտ տեմպ ու բնույթը:

Գեղջկական երաժշտության վրա հիմնված իր երկերը, Կոմիտասը տարավ Կ. Պոլիս և ցուցադրեց իր կազմակերպած համերգներում: Այն մի կարևոր նպատակ էր հետապնդում. երաժշտական կյանքը, թե՛ իր պրոֆեսիոնալ և թե՛ ժողովրդական հատվածնե-

1 Յ. Ույֆալուշ, «Բելա Բարտոկ», Բուլապեշտ, 1971թ.:

րով հայեցի պահել, քանի որ միջավայրի եռանդում երաժշտական կյանքում թույլ էր դրսևորված մի կարևոր հատկանիշ՝ «զտարյուն» ազգային ոճի զգացողությունը:

*Չափավոր արագ
Allegro moderato*

Երաժշտագետ Ռ.Աքայանի բնորոշմամբ դաշնամուրային մանկական մանրանվագները՝ ինչպես վերնագրել է հեղինակը «Տասներկու պիես ժողովրդական թեմաներով», կարող են հնչել իբրև մի ամբողջական շարք կամ կատարվել յուրաքանչյուրն առանձին-առանձին:

Ինչպես վերևում նշվեց, Կոմիտասի ավելի վաղ գրված խմբերգերի կամ մեներգերի մայր մեղեղիները՝ ժողովրդական երգերի մշակված թեմաներն են, որոնք հեղինակը պահպանում է անփոփոխ դաշնամուրային մանրանվագներում: Այս դեպքում սրանք ստացել են նոր դաշնակում, երբեմն նաև նոր տրամադրություն և մեկնաբանություն:

Կոմիտասի դաշնամուրային մանկական մանրանվագները, անկասկած, ունեն ուսուցողական նպատակ և հետապնդում են երեխաների երաժշտական ընդունակությունները զարգացնելու միտում: Այդ իսկ պատճառով Կոմիտասը իր մշակած ժողովրդական եղանակները ներդաշնակել է հնարավորին չափ պարզ, որպեսզի դրանք սկսմակ դաշնակահարների համար մատչելի լինեն: Այլ հարց է, որ պիեսներին մոտենալով մեթոդական խնդիրների տեսանկյունից կատարող-դաշնակահարին առաջարկվում է նաև դաշնամուրային նվազի տեխնիկական միջոցների մի բազմազանություն, որն իր հերթին սկսմակների համար շահեկան է:

Անշուշտ էական է և այն, որ պիեսներն ունեն տարբեր աստիճանի դժվարություններ, հետապնդում են տեխնիկական որոշակի խնդիրներ և այս բոլորը առավել բարձրացնում է մանրանվագների գործնական արժեքը: Պիեսներում իրար զուգորդում են սահուն կանտիլենան ու կտրուկ ստոկատոն, հոմոֆոն և պոլիֆոնիկ բազմաձայնության տարբերը, «մանրա-աժուրային» և ակորդային տեխնիկան, օգտագործում ձեռքերի խաչաձևում և յուրահատուկ պեղալիզացիա:

*Արագ, աշխույժ**Vivace**8va*

Կոմիտասի այս պիեսները ունեն խիստ արտահայտված ազգային երանգ և իհարկե որոշակի գեղարվեստական արժեք: Եվ շատ կարևոր է, որ մեր երաժշտական դպրոցներում սկսնակ դաշնակահարներին սերմանենք ազգային մտածողություն և ճանաչողականություն, քանի որ երաժշտությունը մատադ սերնդին ներշնչում է գեղեցիկի զգացողություն և ուղղորդում նրա միտքը հոգևոր արժեքների կողմը: Ուրեմն երաժշտության միջոցով մենք դաստիարակում ենք հայրենասիրություն, կամք, կենսասիրություն:

Կոմիտասի ստեղծագործությունները, ունենալով խիստ ազգային մտածողություն, իրենց ուրույն տեղն ունեն համաշխարհային պրոֆեսիոնալ երաժշտության գոհարների շարքում:

ԶԱՐՈՒՀԻ ԴԱՇԱՐՅԱՆ

Երևանի Կոմիտասի անվան կոնսերվատորիայի
մասնագիտական դաշնամուրի և նվագակցության
վարպետության ամբիոնների դասախոս

ՏԱՄՆԵՐԿՈՒ ՊԻԵՍ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԵՍԱՆԵՐՈՎ

Աշխոյժ, քիրով
Allegretto amabile

I

II

Աշխոյժ, քիրով
Allegretto amabile

* Առաջին անգամ ուժի մեջ, երկրորդ անգամ մեղմ: Այդպէս էլ հաջորդ պիեսներում:

Musical score page 8, measures 1-3. The score consists of two staves. The top staff uses a treble clef and the bottom staff uses a bass clef. Measure 1: Both staves play eighth-note patterns. Measure 2: The top staff has eighth-note pairs, and the bottom staff has eighth-note pairs. Measure 3: The top staff starts with a dynamic *p*, followed by *m.d.* and *cresc.*. The bottom staff ends with *ped.* and an asterisk.

Musical score page 8, measures 4-6. The score continues with two staves. Measure 4: Both staves play eighth-note patterns. Measure 5: The top staff has a dynamic *dim.* The bottom staff has eighth-note pairs. Measure 6: The top staff has a dynamic *dim. e rit.* The bottom staff has eighth-note pairs.

III

Upwaq
Vivo

Musical score page 8, section III, measures 1-3. The score consists of two staves. The top staff is in 6/8 time and the bottom staff is in 8/8 time. Measure 1: Both staves play eighth-note patterns. Measure 2: The top staff has a dynamic *mf-p*. Measure 3: The top staff has a dynamic *p*.

Musical score page 8, section III, measures 4-7. The score continues with two staves. Measures 4-5: Both staves play eighth-note patterns. Measure 6: The top staff has a dynamic *ped.* and an asterisk. The bottom staff has a dynamic *ped.* and an asterisk. Measure 7: The top staff has a dynamic *ped.* and an asterisk. The bottom staff has a dynamic *ped.* and an asterisk.

Musical score page 8, section III, measures 8-11. The score continues with two staves. Measures 8-9: Both staves play eighth-note patterns. Measure 10: The top staff has a dynamic *f*. The bottom staff has a dynamic *f*.

IV

Չափավոր արագ
Allegro moderato

*p*հ ծամբ
un poco pesante

Նախկին տեմպով
Tempo primo

2. v. un poco rall. a tempo

V

Հանդարս
Andantino

Fine

D.C. al Fine

VI

Դամդաղ
Lento

mf-p

Fine

Re. *

Re. *

Fine

Re. *

Re. *

Re. *

VII

Արագ, աշխալոյժ
Vivace

8va

simile

Re.

Re. *

Re.

I.

2.

8va

Re. *

Re.

p

cresc.

*

Re. *

Re.

8va

Re. *

Re.

f

p

*

Re. *

Re.

8va

Re. *

Re.

*

Re. *

Re.

VIII

11

Չափավոր ցմծությամբ
Moderato con giubilo

[Ըստ ցանկության կրկնել ուղակ բարձր]

IX

Հայարտողէն
Con alterezza

tenore

* Ֆորշլագի սկիզբը բասի հնջունի հետ:

X

Հանդարտ
[Calm]

sempre legato

mf

p

[*poco rit.*]

XI

Չափակոր
Moderato

Už junijč
Con vivacita $\text{♩} = 84$

poco rit.

[*Fine*]

poco accel.

poco rit.

largare rit.

a tempo rit.

Re.

*

[*D al § al Fine*]

անդարս

Andantino con tenerezza

6/8
mp
cantabile e poco
rubato
p

mp

Արագ, կրակուլ
Allegro brioso

2. v. un poco rit.

p
f

Վերջ [Fine]

p sub.
f

Նոյն տեմպով, համարձակ

L'istesso tempo di bravura

marcando

f
mp
f

[D.C. al Fine]

ԵՐԵՔ ՓՈԶՐԻԿ ՊՈԼԻՖՈՆ ԾԱՐԱՆՎԱԳ

I

*Արագբերաց
Con vivacita*

II

*Հայնարձակ, ազատ
Largamente, poco rubato*

III

Քիչ ավելի արագ, հեռվից

Andantino, da lontano

ՏՈՂԻԿ

Հանդարս
Andantino

Բ Ո ՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածական	3
Տասներկու պիես ժողովրդական թեմաներով	7
Երեք փոքրիկ պոլիֆոն շարանվագ	14
Տողիկ	15

ԶԱՐՈՒՀԻ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

Կոմիտասի դաշնամուրային
մանկական մանրանվագների
գեղարվեստական և
մանկավարժական որոշ
առանձնահատկությունների
մասին

Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ

«Կոմիտաս» հրատարակչություն
Գլխ. խմբագիր՝ **Ռ. Եսայան**

Տպաքանակ՝ 100
Տպագրված է Հայաստանում